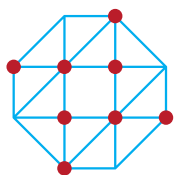
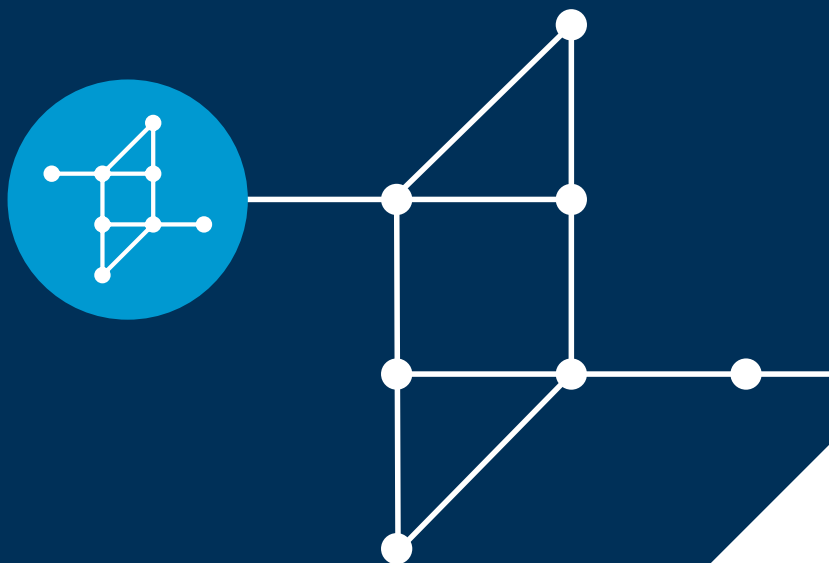

Goede voorbeelden van onderwijsinnovatie met ICT

Programmatisch toetsen:
zoektocht naar goede uitvoering

Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie
met ICT

Programmatisch toetsen: zoektocht naar goede uitvoering

Programmatisch toetsen helpt studenten de regie te nemen over het eigen leerproces. Een toets is geen 'afrekenmoment', maar een moment om van te leren. Zes opleidingen binnen De Haagse Hogeschool hebben deze vorm van toetsen in meer of mindere mate een plek gegeven binnen verschillende onderwijseenheden. Hoewel er wordt geëxperimenteerd met deze onderwijsvernieuwing, blijft de hang naar cijfers sterk.

“Steeds meer opleidingen willen af van studenten die alleen maar blokken om studiepunten te halen. Ze vragen zich af: hoe zorg je ervoor dat studenten écht iets leren, een eigen ontwikkeling doormaken? Programmatisch toetsen kan daarbij helpen”, vertelt Erika Rob, onderwijsadviseur bij De Haagse Hogeschool. “Je bepaalt welke vaardigheden en kennis een student moet hebben. Met die vraag kijk je naar de leerlijnen binnen verschillende vakken.” Haar collega Joyce den Heijer vult aan: “Met de traditionele toetsing worden modules apart getoetst en leiden tot een apart eindresultaat. Bij programmatisch toetsen kijk je naar leeruitkomsten. Aan die leeruitkomsten plak je verschillende ‘toetsmomenten’ vast, oftewel datapunten; van presentaties, verslagen, beroepsproducten en reflecties tot multiple-choice en peer-feedback.”

Regie over eigen leerontwikkeling

De kracht van programmatisch toetsen is dat studenten de regie krijgen over hun eigen leerontwikkeling. “Doordat je samen met andere docenten datapunten verzamelt, krijg je een veel beter en betrouwbaarder beeld van wat een student kan dan bij een traditionele toets, dat vaak een momentopname is”, zegt den Heijer. Ook andere partijen worden betrokken bij het verzamelen van deze punten, zoals medestudenten (peer-feedback), stagebegeleiders en ook externen. “Het is mooi dat de context waarbinnen datapunten worden verzameld, zo breed is. En dat hier verschillende partijen bij betrokken zijn. De student weet waar hij staat en wat hij nog te leren heeft. Het is een vorm dat recht doet aan de kennis en vaardigheden van een student.” Docenten hebben vooral de rol als didactisch coach. Ze sturen bij en geven ontwikkelingsgerichte feedback. “Je verzamelt informatie om te ontdekken of studenten de leerstof begrijpen, of dat ze denkfouten maken. Als docent zorg je voor begeleiding van studenten in zijn of haar eigen leerproces.” Een belangrijk voordeel van programmatisch toetsen vindt Rob dat het stimuleert tot persoonlijke groei. “In het ideale geval bied je studenten een veilig leerklimaat, waar ze fouten mogen maken.

Goede voorbeelden van onderwijsinnovatie met ICT

Zone Evidence-informed onderwijsinnovatie met ICT, zone Faciliteren en professionaliseren van docenten & werkgroep Digitaal onderwijs in praktijkvaardigheden.

Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie
met ICT

Auteurs

Hester Otter, Annemarie Sulman, Vera de Vries, Mirjam Winkelmolten (Avans).

Met dank aan Nico Boot, Sjieuwke Dankert, Thys de Haan, Jacob Hiemstra, Ysbrand Hoetjes, Hans Hummel, Haje Jukema, Marijke Leijdekkers, Ellemieke Sigtermans, Esther van der Stappen, Iwan Wopereis

Maart 2023

Op deze uitgave is de Creative Commons Naamsvermelding 4.0-licentie van toepassing. Maak bij gebruik van dit werk vermelding van de volgende referentie: Zone Evidence-informed onderwijsinnovatie met ICT, zone Faciliteren en professionaliseren van docenten & werkgroep Digitaal onderwijs in praktijkvaardigheden (2023). Goede voorbeelden van onderwijsinnovaties met ICT. Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Hierdoor krijgen ze meer vertrouwen in hun eigen kunnen.” Rob ziet het ook als een inclusieve manier van toetsen. “Of je nu met een verslag komt of met een product: als je op je eigen manier kunt laten zien dat je de lesstof beheerst, dan is dat prima. Overigens is dit uitgangspunt in de praktijk nog best een uitdaging. Niet alleen wat de beoordeling betreft, maar ook qua organisatie en borging.”

Geen draaiboek

De onderwijsadviseurs zien dat interesse voor programmatisch toetsen groeit. Veel initiatieven komen vooralsnog vanuit enthousiaste docententeams. Deze enthousiaste docententeams zijn zonder draaiboek aan de slag gegaan. De aanpak verschilt dan ook per instelling. Binnen De Haagse hogeschool zijn er leernetwerken gestart voor het delen van kennis en ervaringen. Maartje de Groot is docent Voeding & Diëtetiek aan De Haagse Hogeschool. In het vierde, overigens het laatste, jaar van de opleiding is gekozen om programmatisch toetsen in te zetten. “We zochten naar een onderwijsconcept dat aansluit bij onze manier van toetsen, onderwijsvisie en ons afstudeerjaar, waarin we willen dat studenten mogen leren van hun stages. Samen met een collega vormden we het ontwikkelteam. We schreven een voorstel dat we aan zo’n twintig docenten en enkele studenten presenteerden. Tijdens die middag hebben we uitgelegd wat programmatisch toetsen inhoudt, hoe we dat wilden vormgeven binnen de opleiding en hebben we feedback opgehaald. Na negen maanden begonnen we. Dat is nu drie jaar geleden. Aan de hand van intervisies werden docenten geholpen met het werken volgens de principes van programmatisch toetsen.”

Drie stages om ontwikkelingsgericht te leren

Een aparte scriptie en een aparte stage maakten plaats voor drie stages om studenten meer ontwikkelingsgericht te laten leren. Een paramedische stage werd verplicht en studenten moesten tijdens een stage een beroepsproduct opleveren op basis van praktijkgericht onderzoek. Studiepunten per toets of per stage werden niet meer gegeven. De Groot: “Wel kregen studenten tussentijdse evaluatiegesprekken. Aan het einde van een stage volgde een onafhankelijk oordeel over waar de student stond qua ontwikkeling. Daar werd een cijfer aan gekoppeld, maar geen studiepunten. Aan het einde van de afstudeerfase leverden studenten hun dossier in en kregen ze een definitieve beoordeling: al dan niet geslaagd.”

Intervisie voor docenten

Aan de hand van intervisies werden docenten geholpen met het werken volgens de principes van programmatisch toetsen. Er werd ook een gastspreker uitgenodigd. “De intervisies gingen vooral over praktische zaken. Bijvoorbeeld: via welk systeem kunnen studenten hun werk inleveren? We wilden ook graag docenten leren hoe ze beter feedback konden geven. Hoe ze studenten konden helpen ontwikkelingsgericht te gaan leren. Daarvoor

hadden we een professionaliseringstraject over didactisch coachen ontwikkeld, maar door corona kwam dat niet van de grond.” Uit de evaluaties na het eerste jaar, bleken er veel kinderziektes te zijn. “Die hebben we in het tweede jaar meteen aangepakt, zoals de keuze voor een begeleider die ook meteen de inhoudelijk deskundige is. We zitten nu in het derde jaar en we zijn nog steeds in ontwikkeling.”

Nog geen duidelijke resultaten

Binnen de opleiding Voeding en Diëtetiek zijn in een periode van drie jaar tachtig studenten afgestudeerd. Duidelijke resultaten van programmatisch toetsen ontbreken, vertelt De Groot, hoewel de studenten wel tevreden zijn over deze manier van toetsen. “Uit evaluaties blijkt dat studenten het fijn vinden dat ze mogen leren van hun stages; dat niet alles direct perfect hoeft te zijn. Maar duidelijk zicht op de effectiviteit van programmatisch toetsen hebben we niet, omdat we net voor corona zijn gestart waardoor veel stages in de zorg stopgezet werden. Daarnaast boden we de optie aan studenten om flexibeler onderwijs te gaan volgen, waardoor maar 30% van de studenten binnen de vier jaar de opleiding heeft afgerond. We kunnen dus niet laten zien of programmatisch toetsen invloed heeft gehad en op welke manier.”

Uitgebreide uitleg nodig

Wat zijn de geleerde lessen bij de invoering van programmatisch toetsen? Een belangrijk punt is dat uitgebreid moet worden gesproken over wat programmatisch toetsen inhoudt met studenten, docenten en examencommissie.

De Groot: “Studenten zeggen tegen mij: ‘Ik wil een zeven gemiddeld halen, want dat heb ik nodig voor mijn master’. Bij programmatisch toetsen krijg je alleen een onvoldoende (o) of voldoende (v). Of met een stage: één onder niveau, één op niveau of één boven niveau. We zijn een groot deel van onze tijd bezig met het uitleggen van dat het niet om een cijfer gaat, maar om hun ontwikkeling en daarnaast dat ze een goed eindniveau halen.” Rob ziet soms een groep bevlogen docenten binnen een opleiding starten met programmatisch toetsen, maar waarbij de uitvoering niet is wat het moet zijn. Docenten besluiten soms om dan toch nog veel te toetsen om grip te blijven houden op de voortgang van de studenten. “Beoordelingsformulieren en feedbackformulieren worden grote lappen teksten met allerlei indicatoren.”

Het juiste studiejaar bepalen

Ook het juiste studiejaar kiezen voor de invoering van programmatisch toetsen is een belangrijk aandachtspunt. De groot “Programmatisch toetsen doe je idealiter bij onderwijsseenheden van minstens dertig studiepunten. In een propedeuse is dat niet altijd mogelijk vanwege het bindend studieadvies. In het afstudeerjaar paste het bij ons goed vanwege het praktijkleren dat er het hele jaar centraal staat.” Daarvoor moest lang

gesproken worden met de examencommissie. Rob: “Met een beoordeling als ‘je voldoet aan de leerdoelen’ heeft een examencommissie moeite. Want wat betekent dat nou, voldoen aan leerdoelen? Het cijfermatig beoordelen van studenten is nog altijd het uitgangspunt.”

Aandacht voor systemen

Daarnaast laten de systemen waarin verschillende bewijsmaterialen van studenten kunnen worden opgeslagen nog te wensen over; van het opslaan van portfolio’s, producten en toetsen tot het volgen van de voortgang. Zo zijn bijvoorbeeld het studenteninformatiesysteem Osiris en de digitale leeromgeving Brightspace niet met elkaar verbonden, noemt De Groot.

Investeren in draagvlak

Terugkijkend zijn ze het er alle drie over eens: voor het goed kunnen implementeren van programmatisch toetsen is draagvlak nodig, niet alleen van docenten en studenten, maar ook van managers, bestuur, examencommissie en ICT. De randvoorwaarden moeten hogeschool-breed worden geregeld. Den Heijer: “Je hebt mensen nodig die weten met welke systemen datapunten goed kunnen worden verzameld. Je hebt de examencommissie nodig die ruimte moet bieden binnen de examenreglementen. En je hebt mensen nodig die oog hebben voor de juridische kant van dit verhaal. Betrek die partijen er al in een vroeg stadium bij.”

Verdiepen in programmatisch toetsen

De overstap naar programmatisch toetsen heeft veel voeten in de aarde. Het is ook nog de vraag of dit onderwijsconcept voor iedere instelling wel de gewenste oplossing is. Rob: “Als je als docent hiermee aan de slag gaat, is de eerste vraag: wat wil je oplossen? Als mensen vanuit de gedachte ‘we toetsen teveel’ overstappen op programmatisch toetsen, lopen ze het risico juist te verzanden in heel veel tussentijdse toetsen, omdat ze overal datapunten willen gaan verzamelen. Programmatisch toetsen brengt een heel andere visie op leren. Als je niet thuis bent in deze materie, is het nodig om daarover meer te leren en ervaringen op te doen.”

Alternatieve routes onderzoeken

Rob adviseert ook andere routes te onderzoeken. “Misschien kun je eerst andere, minder ingrijpende stappen zetten. Bijvoorbeeld door de didactiek tegen het licht te houden.” Zo heeft zij verschillende modules gemaakt om docenten te trainen op het gebied van programmatisch toetsen en formatief handelen; van het geven van effectieve feedback en het stellen van vragen in de klas tot het geven van aanwijzingen. “Ga eerst inzetten op het didactisch begeleiden van studenten binnen je vakgebied. Daar hebben ze nu al wat aan, zonder dat je meteen volledig hoeft over te stappen op programmatisch toetsen.”

Meer weten?

Voor meer informatie over deze onderwijsinnovatie is Joyce den Heijer te bereiken via j.denheijer@hhs.nl

39 universiteiten en hogescholen werken samen aan kansen die digitalisering biedt voor het hoger onderwijs in Nederland. Het Versnellingsplan (2019-2022) is een samenwerking van de VSNU, VH en SURF. Leden werken in zeven zones en drie werkgroepen aan versnelling binnen hun eigen instellingen en voor het hele hoger onderwijs.

Meer informatie en onze publicaties vind je op
www.versnellingsplan.nl